

چالش‌های منابع طبیعی کشور را بشناسیم

اولویت قرار دادن حداقل خسارت به منابع طبیعی در اجرای پروژه‌های اساسی کشور نظیر خطوط انتقال نیرو و انرژی و احداث سد‌های بزرگ و احداث جاده به ویژه در مناطق جنگلی از نیازهای بخش منابع طبیعی است. **پرونده‌های حقوقی متعدد:** بسیاری از نیرو و انرژی سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور به خصوص در واحدهای استانی و شهرستانی به پاسخگویی به استعلام‌ها و حل و فصل ده‌ها هزار پرونده حقوقی متجاوزین به عرصه‌های منابع طبیعی صرف می‌شود. متأسفانه عدم وجود ردیف اعتباری برای تأمین هزینه‌های کارشناسی نیز مشکلاتی برای سازمان ایجاد کرده است.

بروز تغییرات اقلیمی و طغیان آفات و بیماری‌ها: امروزه منابع طبیعی با طغیان آفات و بیماری‌های مختلف به خصوص در عرصه‌های جنگلی مواجه است. سازمان جهت غلبه بر این موضوع نیازمند تقویت همکاری مؤثر و بهینه سازمان‌های تحقیقاتی است.

قوانین و مقررات: با توجه به تغییر و تحولات اقتصادی، اجتماعی و قانونی در دهه‌های گذشته، حفظ، احیاء، اصلاح و بهره‌برداری اصولی از منابع طبیعی نیازمند یک قانون جامع و بروز است. البته اجرای برخی مفاد قانونی معطل مانده مانند قانون افزایش بهره‌وری بخش منابع طبیعی و کشاورزی نیز مفید خواهد بود.

اصلاح قوانین و مقررات جهت بهره‌برداری از ظرفیت‌های جوامع محلی در طرح‌های منابع طبیعی به عنوان مشاور و پیمانکار ضروری است. تقویت بنیه مالی و تغییر معیشت و سبک زندگی آنها (در ارتباط با منابع طبیعی) نیز از عوامل کاهنده تخریب منابع طبیعی خواهد بود.

فرهنگ‌سازی: متأسفانه مسایل و مشکلات منابع طبیعی در رسانه‌های جمعی و پر مخاطب در اولویت قرار ندارد. با توجه به اینکه انسان عامل مهم تخریب منابع طبیعی شناخته می‌شود چا دارد کلیه رسانه‌ها این امر را در اولویت فعالیت‌های اطلاع‌رسانی خود قرار دهند.

بیمارستان میلاد شهریار

۰۲۱-۶۵۲۷۱۶۶۰-۴

WWW.MILAD-HOSPITAL.IR

بنیادین بیمارستان

نیروی انسانی: بررسی‌های کارشناسی و تجارب سایر کشورها نشان می‌دهد که بایستی برای تحقق حفاظت در جنگل‌های شمال به ازاء هر ۲۰۰۰ هکتار، در جنگل‌های خارج از شمال به ازاء هر ۵۰۰۰ هکتار، در مراتع به ازاء هر ۱۰۰۰۰ هکتار و در بیابان به ازاء هر ۵۰۰۰ هکتار یک نفر بکارگرفته شوند. بر این اساس سازمان در سطح کشور به ۱۳۰۰۰ نفر نیروی حفاظتی نیاز دارد در صورتی که در حال حاضر کل نیروهای سازمان در کلیه بخش‌ها کمتر از این میزان است. این در حالی است که بر اساس قانون نیروهای سازمان باید به نصف کاهش یابند.

امکانات و تجهیزات: گسترش و بهره‌برداری از سیستم‌های آنلاین و بی‌سیم پایش عرصه‌های منابع طبیعی، تجهیزات مدرن اطفاء حریق (از قبیل هواپیمای و خودرو) از مهمترین امکانات مورد نیاز سازمان است. البته در شرایط حاضر این سازمان نیازمند معاضدت و همکاری بدون شرط سازمان‌های دارای امکانات در هنگام بروز حریق است.

همکاری سایر دستگاه‌های اجرایی: یکی از عوامل تخریب منابع طبیعی، تأمین سوخت عشایر، جنگل‌نشینان و روستائیان از طریق چوب‌آلات جنگلی است. با توجه به اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها و افزایش قیمت سوخت‌های فسیلی، این مشکل دو چندان شده است. لذا تأمین سوخت فسیلی از نیازهای اساسی جوامع محلی برای کاهش خسارات به منابع طبیعی کشور است.

همچنین اکتشاف و بهره‌برداری غیر اصولی از معادن، وجود معادن متروکه متعدد و نیز قابل معامله بودن آن‌ها از عوامل تخریب منابع طبیعی هستند که نیازمند همکاری و توجه ویژه دستگاه‌های ذیربط به این موضوع است.

از تمامی استعدادهای اقتصادی آن در یک برنامه بلند مدت، درآمد سالیانه ناشی از آن به نیمی از درآمدهای نفتی کشور خواهد رسید. بررسی دیگری نشان می‌دهد با اجرای عملیات اصلاحی، حفاظت و بهره‌برداری صحیح، مراتع طبیعی کشور استمداد تولید ۳ تا ۴ برابر تولید فعلی را دارا می‌باشند.

اما بی‌توجهی به این منابع خدادادی، نگرش کوتاه‌مدت و بهره‌برداری حداکثری نه تنها فرصت‌های افزایش درآمد را از دست می‌دهد بلکه فعالیت‌های اقتصادی موجود را نیز تهدید می‌کند. تأثیر منفی بر اقلیم، افزایش تبخیر آب و کاهش سطح آب‌های زیرزمینی، افزایش فرسایش خاک، مهاجرت، تهدید واحدهای تولیدی کشاورزی و صنعتی از طریق شن‌های روان از مظاهر این بی‌توجهی است.

افزایش بلایای طبیعی: افزایش وقوع سیل، رانش زمین و بهمین از مهمترین بلایای طبیعی هستند که منشاء آن‌ها تخریب پوشش گیاهی منطقه است. بلایای طبیعی علاوه بر بروز خسارات جبران ناپذیر جانی و معنوی، خسارت‌های مالی زیادی به واحدهای مسکونی، اقتصادی و عمومی شهرها و روستاها وارد می‌کند که در واقع جبران این خسارت‌ها بر دوش جامعه خواهد بود.

چالش‌ها و محدودیت‌های سازمانی برای حفاظت و احیای منابع طبیعی

برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی متناسب با توسعه پایدار: با توجه به شرایط خاص کشور، بایستی مسایل و مشکلات منابع طبیعی در رویکرد برنامه‌ریزی‌های کلان و خرد در قوه مجریه و مقننه در اولویت قرار بگیرد. متأسفانه اعتبارات تخصیص یافته با گستره وسیع منابع طبیعی تجدیدشونده کشور و حجم فعالیت‌های مورد نیاز برای حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری اصولی از آن تناسبی ندارد.

مقام معظم رهبری: مردم موثرترین نقش را در حفاظت از جنگل‌ها و مراتع به عهده دارند.

نواحی رویشی سرزمین ایران

گسترده‌ترین سرزمین و تفاوت قابل ملاحظه عرض جغرافیایی شمال تا جنوب و وجود دشتهای، ارتفاعات و اقلیم‌های متفاوت سیمای بسیار متنوعی به سرزمین پهناور ایران بخشیده به گونه‌ای که نواحی رویشی و گونه‌های گیاهی بسیار زیادی در آن مستقر شده‌اند.

ناحیه رویشی هیرکانی در حاشیه جنوبی دریای خزر، ناحیه رویشی زاگرس بر پهنه رشته‌کوه‌های زاگرس در غرب کشور، ناحیه رویشی ارسباران در بخشی از استان‌های آذربایجان شرقی و اردبیل، ناحیه رویشی خلیج عمانی در حاشیه شمالی خلیج فارس و دریای عمان و ناحیه رویشی ایران تورانی در نواحی مرکزی و شرقی کشور، ۵ ناحیه رویشی ایران زمین را تشکیل می‌دهند.

سطح کل منابع طبیعی ایران ۷۸۳۹-۱۳۴۳ هکتار معادل ۸۲/۸ درصد از سطح کل کشور می‌باشد.

کیفیت پوشش گیاهی منابع طبیعی ایران

وجود اقلیم خشک و فراخشک در بخش اعظمی از سطح کشور و بروز پدیده‌های خشکسالی منجر به شکنندگی زیست‌بوم‌های طبیعی شده است. به نحوی که تنها ۱۲/۴ درصد از جنگل‌های کشور را جنگل‌های انبوه و ۸/۵ درصد از مراتع را مراتع متراکم تشکیل می‌دهند. از طرفی بیش از ۲۰ درصد مساحت کشور را اراضی بیابانی تشکیل می‌دهند.

در حال حاضر با توجه به شرایط اقلیمی و همچنین عوامل انسانی بیابان‌زا از قبیل افزایش جمعیت، چرای مفرط دام، برداشت بی‌رویه

از سفره‌های آب زیرزمینی، آلودگی آب‌های زیرزمینی از طریق پساب‌های صنعتی، شهری و کشاورزی، تغییر کاربری اراضی، برداشت غیر اصولی معادن سطحی، مدیریت نامناسب مراتع و مدیریت غیر اصولی اراضی کشاورزی، پدیده بیابان‌زایی رشد فزاینده‌ای دارد. به نحوی که حدود ۲۰ درصد از مساحت بیابان‌ها را کانون‌های بحرانی تشکیل می‌دهند.

متأسفانه تلاش مجموعه کارکنان سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور در اقصی نقاط میهن مان، پاسخگوی فشار وارده به جنگل‌ها و مراتع نبوده و هر ساله نظاره‌گر تنگ‌شدن پوشش گیاهی اعم از درختان و بوته‌ها هستیم. فشار بیش از حد باعث شده جنگل‌ها و مراتع نتوانند به خصوص در مواقع خشکسالی تجدید حیات نمایند و شاهد افزایش خطر بیابانی‌شدن این عرصه‌ها هستیم.

منابع طبیعی چگونه تخریب می‌شوند؟

متأسفانه در سال‌های اخیر بسیاری از عوامل انسانی در کنار عوامل اقلیمی باعث تخریب و تضعیف توان تجدید حیات منابع طبیعی شده‌اند که هر کدام در جای خود نیازمند بررسی و روشنگری هستند که به اختصار به آن‌ها پرداخته می‌شود:

عوامل سودجویانه: متأسفانه برخی زیاده‌خواهان با تصرف غیر قانونی اراضی منابع طبیعی اعم از جنگل‌ها و مراتع، کاربری آنها را به مسکونی، کشاورزی و سایر فعالیت‌های اقتصادی تبدیل می‌کنند. سازمان نیز برای این قبیل افراد پرونده‌های حقوقی متعددی نزد دستگاه قضایی تشکیل داده و زمان، نیرو و انرژی زیادی از مجموعه‌های ستادی و استانی سازمان صرف این کار می‌شود.

معیشت ناپایدار: معیشت و درآمد بسیاری از مردم بطور مستقیم به منابع طبیعی وابسته است. امروزه آمارداری سنتی یکی از عوامل تخریب

منابع طبیعی به شمار می‌رود. نظام بهره‌برداری متاع و رقابت برای بهره‌برداری بیشتر (با توجه به ظرفیت تجدیدپذیری محدود)، افزایش تعداد دامدار، چرای مازاد بر ظرفیت، تعجیل در ورود و تأخیر در خروج دام از مرتع و بوته‌کشی برای تأمین سوخت از عوامل مهم تخریب مراتع به شمار می‌روند. این شیوه بهره‌برداری باعث شده پوشش گیاهی مراتع کشور بیش از پیش تضعیف شوند. این امر با توجه به گرانی علوفه و افزایش قیمت فرآورده‌های گوشتی و لبنی تشدید شده است.

در شمال کشور با توجه به افزایش جمعیت و فقر جوامع محلی، درآمد بسیاری از مردم از طریق بهره‌برداری از منابع جنگلی برای تأمین خوراک دام (تاج‌بری و قطع سرشاخه‌های درختان بویژه در زمستان)، ساخت صنایع دستی، و فروش چوب به کارخانجات کوچک صنایع چوب و همچنین تأمین سوخت کسب می‌شود.

در خارج از شمال کشور نیز برداشت بی‌رویه گیاهان دارویی و بهره‌برداری مفرط از اراضی جنگلی به عنوان زراعت دیم (که معمولاً کم‌بازده هستند) و نیز تأمین سوخت از چوب درختان جنگلی از عوامل تخریب و تضعیف منابع طبیعی به شمار می‌روند.

این تخریب‌ها در شرایطی صورت می‌پذیرد که سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور در تمام سطح سازمانی، استانی و شهرستانی با توجه به امکانات و تجهیزات و نیروی انسانی محدودش، تمام تلاش خود را در جهت حفظ و صیانت و ممانعت از تخریب و تضعیف منابع طبیعی بکار می‌برد.

سیاست‌های توسعه‌ای و عملیات عمرانی: بخشی از تخریب پوشش گیاهی کشور به فعالیت‌های عمرانی نظیر توسعه جاده‌ها

و بزرگراه‌ها، احداث سدهای بزرگ، احداث خطوط لوله‌های نفت و گاز، اکتشاف و بهره‌برداری معادن و نظایر آن بر می‌گردد. البته سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور با توجه به مقتضیات نیازهای امروزی، خواستار اجرای کلیه فعالیت‌های زیربنایی و اقتصادی بر اساس موازین توسعه پایدار و خسارت حداقلی به منابع طبیعی بویژه جنگل‌های کشور است.

توسعه نامتوازن زندگی شهری: یکی از مظاهر توسعه نامتوازن شهری، دفن پسماند و زباله‌های شهری در عرصه‌های منابع طبیعی بویژه در جنگل‌های شمال کشور و ایجاد آلودگی‌های زیست‌محیطی است. این در صورتی است که همزمان با توسعه شهرها، بایستی مدیریت نوین و بازیافت زباله‌ها مد نظر قرار گیرد. فرهنگ نادرست طبیعت‌گردی: متأسفانه همزمان با گسترش تفریح در عرصه‌های طبیعی کشور شاهد راهسازی زباله‌ها، بوته‌کشی و بریدن سرشاخه‌ها برای سوخت و برپا کردن غیر اصولی آتش در پای درختان هستیم. این موارد علاوه بر آلودگی‌های بصری و زیست‌محیطی، زمینه تضعیف درختان و همچنین بروز آتش‌سوزی‌ها را به دنبال دارد.

پایدهای تخریب منابع طبیعی

تهدید امنیت زیستی: کاهش تنوع زیستی، از بین رفتن پوشش گیاهی و بیابانی‌شدن عرصه‌های منابع طبیعی منجر به افزایش پدیده‌های مخرب طبیعی و انواع آلاینده‌ها شده و سلامت و امکان زندگی را از مردم منتهی سلب می‌کند و خانواده‌ها را مجبور به مهاجرت می‌کند.

تهدید امنیت اقتصادی: بررسی‌های کارشناسی نشان می‌دهد که در صورت احیاء جنگل‌های شمال، غرب و جنوب کشور و استفاده بهینه

